

شایستگی

جهت‌نمای برنامه

دکتر لیلا سلیقه‌دار
تصویرگر: میثم موسوی

شایستگی‌ها که به تربیت همه دانش‌آموزان مربوط می‌شود و اساس و پایه تربیت متصور در برنامه درسی ملی را شامل می‌گردد، بیان شده است. حال برنامه‌ریزان باید ضمن توجه به این فهرست و دیگر منابع لازم، اهدافی را تعریف کنند که بتوانند نمای روشن‌تری در هر زمینه و حوزه یادگیری و تربیت به دست دهد. در ادامه به توضیح این مقوله در هدف‌های برنامه درسی ملی می‌پردازیم:

و موجب می‌شوند بیراهه‌ها از راه‌های اصلی شناسایی شوند. بر همین اساس، شیوه‌هایی برای خرد کردن و عملیاتی کردن اهداف غایی به آنچه که در کلاس درس روی می‌دهد و مورد انتظار است وجود دارد. این کار که مطابق با الگوی معینی انجام می‌شود. در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران نیز پس از تعیین اهداف غایی که در شماره گذشته بدان‌ها اشاره شد، فهرستی از

هنگام سخن گفتن از اهداف در برنامه درسی، غالباً به یاد عباراتی کلی می‌افتیم که نمی‌توانند نشانه‌ای از آنچه در عمل از نظام آموزشی انتظار می‌رود و امکان مشاهده و اندازه‌گیری آن‌ها در کلاس درس وجود دارد به ما بدهند. این در حالی است که در هر برنامه درسی، اهداف، به‌ویژه اهداف کلی و غایی، مانند نقشه راهی هستند که چارچوب‌ها و ساختار کلی مقصد را دربردارند

**در هر برنامه
درسی، اهداف،
به ویژه اهداف
کلی و غایی،
مانند نقشه
راهی هستند
که چارچوب‌ها
و ساختار کلی
مقصد را
در بر دارند و
موجب می‌شوند
بیراهه‌ها از
راه‌های اصلی
شناسایی شوند**

ویژه خود هستند که همین امر هم موجب می‌شود محتوای آموزشی، مواد آموزشی و شیوه‌های یاددهی یادگیری و نیز ارزشیابی، به فراخور هر دوره متفاوت باشد. همین شرایط با توجه به حوزه‌های تربیت و یادگیری نیز صادق است. به سخنی دیگر، شرایط و اقتضای یاددهی - یادگیری در حوزه ریاضیات با حوزه تربیت و یادگیری حکمت و معارف اسلامی متفاوت است و همین تفاوت موجب می‌شود برنامه‌ریزان برای هر یک از حوزه‌ها، شرایط و اقتضات خاص آن را لحاظ کنند. اما در شایستگی‌های پایه، مقوله تازه ورود یافته صلاحیت‌های کلیدی، نقش وجه اشتراک و پیوند بین حوزه‌های یادگیری و دوره‌های تحصیلی را ایفا می‌کند که به نوبه خود موجب ایجاد دیدگاهی نوین به هدف‌نویسی و هدف‌گذاری می‌شود.

ارزشیابی و نیز مواد آموزشی مورد نیاز رهنمود و ساختاری تعیین و ارائه کنند. در کادر زیر به این منابع اشاره شده است.

◀ شایستگی‌های پایه
◀ حوزه‌های خاص تربیت و یادگیری
◀ اهداف دوره‌های تحصیلی
◀ اهداف مشترک و مرتبط بین حوزه‌های تربیت و یادگیری.

منابع هدف‌گذاری

در منابع اشاره شده فوق، مهم‌ترین منبع که موجب ایجاد شرایط همسوسازی بیشتر بین رشته‌ها و حوزه‌های تربیت و یادگیری می‌شود، «شایستگی‌های پایه» است. به عبارتی دیگر، در هر نگاه به برنامه درسی، دوره‌های تحصیلی مانند دوره ابتدایی یا دوره متوسطه، به لحاظ ویژگی‌های سنی دانش‌آموزان دارای اقتضات و خصوصیات

سرچشمه هدف‌ها در برنامه درسی ملی

تا چندی پیش، برای شناسایی و بیان هدف‌های آموزشی، از هدف کلی، هدف‌های جزئی و نیز اهداف رفتاری استفاده می‌کردیم و طراحی آموزشی بر همین اصل نگاشته و تدوین می‌شد. در حال حاضر، با شیوه دیگری از هدف‌نویسی روبه‌رو هستیم که هر چند تمام آنچه را در گذشته عمل می‌کردیم نهی نمی‌کند، اما ما را بر آن می‌دارد تا نگاهی جامع‌تر به هدف داشته باشیم، به گونه‌ای که در اثر آن، ارتباط و تعامل و تأثیرگذاری تربیت در تمامی درس‌ها با یکدیگر بیشتر شود. ریشه اصلی در پیدایش چنین شرایطی، به برنامه درسی ملی مربوط می‌شود. در جریان هدف‌گذاری در برنامه درسی، ما با منابع و سرچشمه‌های اثرگذار متعددی مواجهیم که هر یک می‌توانند در نهایت برای تعیین محتوای آموزشی، شیوه‌های ارائه درس، شیوه

پایان انحصار درسی

امروزه مهارت‌ها و شایستگی‌های کلیدی از جمله مسائل مورد توجه در مجامع تخصصی آموزش و پرورش در جهان است که می‌کوشد از این طریق به تربیت افرادی اقدام کند که بتوانند با شرایط امروز زندگی کنند و در حل مسائل خود موفق باشند. بر این اساس، در برنامه درسی آموزش و پرورش اغلب کشورها در جهان، مقوله‌ای با عنوان صلاحیت‌های کلیدی یا شایستگی‌های پایه خودنمایی می‌کند که جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است. دلیل این اهمیت و توجه به شایستگی‌ها و صلاحیت‌های کلیدی، ثابت نبودن شرایط زندگی به دلیل توسعه روزافزون فناوری‌های نوین و ارتباطات اجتماعی، اقتصاد و نابرابری‌های ناشی از آن و نیز بی‌ثباتی‌های زیست‌محیطی است که هر کدام می‌توانند چالش‌ها و تهدیدهایی بر سر راه زندگی بشر باشند. با توجه به این نکته، انسان به مجموعه شایستگی‌ها و صلاحیت‌هایی نیاز دارد تا بتواند در مقابل مسائل پیش‌رو ایستادگی کند و به سازندگی دست بزند. چنین دیدگاهی نمی‌تواند به اهداف آموزش و پرورش به مثابه زندان‌هایی جدا از هم و محصور در یک رشته درسی بنگرد. جداسازی رشته‌های علمی و آموزشی از یکدیگر تنها در شرایطی امکان دارد که دانش‌آموز تنها به واسطه استناد و اتکا به آن رشته خاص، بتواند مسائل و چالش‌های پیرامون خود را حل و فصل کند. در این نگاه، توجه به یک دوره از زندگی و نیازهای فرد محدود نمی‌شود، بلکه گستره زندگی او، یعنی سراسر عمر انسان مدنظر است و اینکه او در زندگی به

چه مهارت‌ها و صلاحیت‌هایی نیازمند است تا بتواند پاسخگوی چالش‌های اجتماعی و سیاسی، اجتماعی و عمومی خود باشد. اما از آنجا که تربیت رسمی و عمومی در دوران تحصیل در مدرسه، مناسب‌ترین شرایط را به لحاظ زمان و دوره زندگی همه افراد در اختیار می‌گذارد تا تربیت و تعلیم به شیوه‌ای خاص اتفاق بیفتد، به همین سبب طول دوران تحصیل برای حصول شایستگی‌های پایه مورد نظر قرار می‌گیرد.

یک تمرین ذهنی

اگر از شما پرسیده شود کدام سه مهارت و صلاحیت پایه است که هرگز نمی‌خواهید از فهرست شایستگی‌های پایه در طول تحصیل دانش‌آموزان خارج شود، یا به عبارتی دیگر، چه شایستگی‌هایی است که زندگی انسان را موفق می‌سازد، شما به چه مواردی اشاره می‌کنید؟

آیا می‌دانید؟

آیا می‌دانید این فهرست مختصری که شما از صلاحیت‌ها تعیین کرده‌اید، می‌تواند رویکردتان به آموزش و پرورش را بیان کند؟ آیا می‌دانید فهرست صلاحیت‌های پایه شما تنها با کسانی مشترک است که در نوع عملکرد و موفقیت در فرایند یاددهی یادگیری هم‌راستا و هم‌سطح شما هستند؟ آیا می‌دانید تجربه‌های عملی انجام شده در این زمینه نشان داده‌اند که بین هر صد نفر معلم، تنها در هشت مورد از شایستگی‌های ارائه شده، بیشترین اتفاق نظر وجود دارد و شاید همین موضوع، مبنا و استناد خوبی بر لزوم توجه و تکیه بر یک برنامه درسی ملی باشد.

تاروپودی از شایستگی

پس از شناسایی و تبیین شایستگی‌های پایه که مورد انتظار دریافت آن در دوران تحصیل مطابق برنامه درسی ملی است، نوبت گروه‌های متخصصان درس‌ها و رشته‌ها و برنامه‌ریزان است تا بررسی و توجه به منابع یاد شده به عنوان سرچشمه‌های هدف‌گذاری، اهداف رشته‌های درسی و به تبع آن، محتوای آموزشی، شیوه‌های یاددهی یادگیری و ارزشیابی، و نیز تجهیزات و امکانات آموزشی مورد نیاز متناسب با اهداف را پیش‌بینی و پیشنهاد کنند. بنابراین، در پس محتوای آموزشی مندرج در کتاب درسی و پیشنهادات مربوط به شیوه‌های یاددهی یادگیری و ارزشیابی که در دسترس معلم قرار می‌گیرد، پازل گسترده‌ای قرار دارد که تاروپود آن را اهداف برنامه درسی ملی تشکیل می‌دهد. در این نقشه راه، مسیر هدایت‌کننده مشترک در تمامی حوزه‌های یادگیری و دوره‌های تحصیلی، طبقاتی از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های پایه است که می‌کوشد توانایی‌های لازم برای زندگی موفق را تقویت کند و پرورش دهد.

مطالعه

شایستگی‌های

پایه و

صلاحیت‌های

کلیدی توسط

معلم‌ان و

تلاش برای

جست‌وجوی

معیار هر یک از

شایستگی‌ها

در محتوای

آموزشی، به

کیفیت یادگیری

و بهبود اجرای

برنامه درسی

کمک می‌کند

و اشتراک

و وحدت در

یادگیری را

موجب می‌شود

**در پس محتوای
آموزشی مندرج
در کتاب درسی
و پیشنهادات
مربوط به
شیوه‌های
یاددهی یادگیری
و ارزشیابی که
در دسترس معلم
قرار می‌گیرد،
پازل گسترده‌ای
قرار دارد که
تاروپود آن را
اهداف برنامه
درسی ملی
تشکیل می‌دهد**

رشته درسی، به دانش‌آموزان منتقل می‌شود، به این ترتیب، در واقع برنامه درسی در عمل به شکست در مسیر تحقق اهداف خود منجر خواهد شد. بر این اساس، مطالعه شایستگی‌های پایه و صلاحیت‌های کلیدی توسط معلمان و تلاش برای جست‌وجوی معیار هر یک از شایستگی‌ها در محتوای آموزشی، به کیفیت یادگیری و بهبود اجرای برنامه درسی کمک می‌کند و اشتراک و وحدت در یادگیری را موجب می‌شود.

معارف اسلامی هدفی بر این پایه قرار داده شده باشد، تلاش معلم علاوه بر دریافت اهداف ضمنی و علمی مربوط به هر محتوا توسط دانش‌آموز، به فعالیت برای هدایت دانش‌آموز به ارزش‌گذاری به کار و معاش حلال نیز سوق می‌یابد. بدیهی است، این امر زمانی ممکن است که معلمان با شایستگی‌ها و جایگاه آن در برنامه درسی آشنا باشند. در غیر این صورت، محتوای آموزشی هر درس، بدون اشتراکات روشن و تنها به‌منظور ارائه مفاهیم آموزشی

پیدا کردن ردپای هر یک از شایستگی‌های پایه در کتاب درسی توسط معلم، نگاهی معکوس به برنامه‌ریزی درسی است که می‌تواند روند طراحی برنامه درسی را از گام نهایی (تولید محتوای آموزشی، با تکیه بر شیوه یاددهی یادگیری مناسب آن) به‌سوی گام‌های اولتر، مانند تبیین یک شایستگی پایه برای معلم، نمایان سازد و به او کمک کند تا بتواند در فعالیت‌های آموزشی خود، به اثرات هر اقدام، با توجه به هدف نهایی و غایی، توجه داشته باشد. برای نمونه، در محتوای کتاب‌های درسی مربوط به حوزه‌های حکمت و معارف اسلامی، زبان و ادبیات فارسی، فرهنگ و هنر، سلامت و تربیت‌بدنی، کار و فناوری، علوم انسانی و مطالعات اجتماعی و نیز حوزه آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده، به‌عنوان هفت حوزه تربیت و یادگیری در برنامه درسی ملی، شایستگی با عنوان زیر به‌صورت مشترک وجود دارد:

«ارزش‌قائل شدن برای کار و معاش حلال و داشتن روحیه تلاش مستمر»

حال زمانی که معلم به تدریس درس فارسی با مضمونی مرتبط با شایستگی فوق می‌پردازد یا در درس‌های فناوری، مطالعات اجتماعی یا